

Novák Anikó

Megsimogatni a szétszórt lapokat

Tolnai Ottó: Grenadírmars, egy kis ízelt opus

*„megtörténni minden csak akkor történt meg igazán,
ha a Mozdonyban elő lett adva, el lett mesélve erről is,
meg arról is, számtalanszor”*

(Tolnai Ottó: A csuklyás)

Tolnai Ottó legújabb kötetét leginkább két alapvető tevékenységgel jellemezhetjük: az egyik a megfigyelés, a másik a mesélés. Alig találunk olyan szöveget a könyvben, amelyben ne olvashatnánk arról, hogy az elbeszélő jól megfigyelte a másikat, vagy valamilyen tárgyat, hogy elhelyezze saját galériájában, majd mindezt továbbadja valakinek. A hősök mesélőkedve, történetéhsége mindvégig töretlen. A *Szörös* című rövid történet elbeszélője szinte jobban várja a piacról a kofák legújabb történeteit, mint amit a felesége vásárolt. A semmis restiként emlegetett Mozdonyban pedig akkora ereje van a mesélésnek, hogy úgy tartják, csak az történt meg, amit ott elmeséltek. A kötet legmeggrázóbb történetét is az egyik szereplő meséli el egy berlini irodalmi est után. Razija, a bosnyák asszony a srebrenicai mézszárlást eleveníti fel, a véres eseményt az átlótt tógyú tehénke hatalmas legördülő könnycseppje teszi igazán megrendítővé.

A figurák beszélgetése, a beszámolók meghallgatása, kommentálása olykor áttekinthetetlen többszólamúságot teremt, de beszélhetünk a szerzőség viszonylagosságáról, fiktív többszerzőjűségről is. Tolnai alteregóinak, infaustusainak ajándékozta az egyes kispaprólakat, erről a gesztusról a következőket olvashatjuk: *„Hóseimmel ugyanis ilyen kis szövegeket szoktam íratni, még ma is gyakran íratok velük ilyen semmis kis szövegeket, hogy valamiféleképpen elhatárolhassam magamat tőlük”* (35.). A *mestergerenda* című elbeszélésben véleményezett novellát *„valójában Kafka Feri írta Jonathán szemével Barnabásról”* (67.), de Kafka másutt is feltűnik szerzőként, *Hol süt a nap, hol havazik* című Berlinben írt szövege beágyazódik a *Mert dagványt is akar* című novellába, az *Életem legszebb irodalmi estje* című szövegben pedig az a kétely merül fel, hogy a szerző helyett Kafka Feri jött el Berlinbe, lépett fel, és az író csupán az ő feljegyzéseit tisztázza, nem a sajátjait. A szerzőség tisztázatlansága mellett a kötet és egyben Tolnai írásmódjának egy másik jellemzője is Kafka Ferivel kapcsolatban fogalmazódik meg: *„sosem lehetett pontosan tudni, mit is olvas valójában, mit csempész a szövegbe, mire is variál valójában”* (36.).

Az *És Franck* című kispaprólában is az elmesélés mozzanatának van fontos szerepe. Az elbeszélő *„a lehető legrövidebb formában”* mondja el egy író történetét, ami valójában lecsupaszított novella- vagy regénykezdemény, tömör, vázlatyszerű, mint a *Grenadírmars* legtöbb szövege. Mondhatnánk azt is, hogy olyanok, mint a *Döglött mustár* vonatjegyre karmolt vakszövege, amely nem tűri a bővítést, vagy mint egy lexikon szócikke.

A lexikonok meghatározó hivatkozási alapul szolgálnak a kötetben. A *Tolnai Világlexikona* mellett a *Magyar fűszerkereskedő lexikona* és Apáczai Csere János *Magyar Encyclopaediája* is feltűnnek. Egy helyen azt is olvashatjuk, hogy *„úgy kellene írni, mint a Tolnai. Nem pedig így. Mint ahogyan az ördög ír cernájával, gubancosan”* (151.). A lexikon kitűzött cél, megvaló-

sítandó forma, az én-elbeszélő az *Új Tolnai* egyes szócikkeinek megírásán dolgozik, e munkájához végez pontos gyűjtéseket. Olyan fogalmak megmagyarázására törekszik, amelyek a régi *Tolnaiban* nem szerepelnek, vagy leírásaik nem megfelelőek. A szerző komoly stúdiumokat folytat a pufajkáról, a Lídia béletről, a tojásról, vagy éppen az orchideáról. Ez az elbeszélői attitűd ismert és jól körülhatárolható szövegahagyományba illeszkedik, gondoljunk csak Danilo Kiš enciklopédiák iránti fokozott érdeklődésére.

Ezt a szótárírást tekinthetjük abszurd feladatnak, olyan szenvedélynek, amelyből nincs hiány a kötetben. Az elbeszélő által vállalt abszurd feladatokról bővebben egy vonatút kapcsán is olvashatunk. A narrátort azzal bízza meg egy idős ember, hogy a Keleti pályaudvarnál ébressze fel, érintse meg a térdkalácsát: *„életem nagyrészt ilyen abszurd vállalások teszik ki. Állok, ülök a vártán valami semmi abszurd feladat közepén. Persze, közben egyáltalán nem gondolva, hogy a dolog tulajdonképpen abszurd, sőt majd mindig úgy érezve, végre egy reám szabott feladat, egy méltó megbízás, küldetés, magasztos szerep, amelyhez igazodva ugyanakkor életem is határozottabb vonásokat fog kapni, mutatni végre”* (273–274.). Ide sorolhatjuk a bélyeggyűjtést, a pompeji filatelista nagy szenvedélyét, de az egyéb tárgyakra vonatkozó gyűjtőszendélyt is, továbbá a szakosodást az azúrra, a flamingókra, a különféle csipkékre, vagy éppen a csecsen képzőművészetre. Mindezek az alkímia részét képezik, olvasható a *Mikor pedig* című szövegben. Tolnai alkímikusként kezeli a számára fontos anyagokat (a *Grenadírmars* meghatározó anyaga az ólom és az ón), színeket, hogyha nem is aranyat, de valami teljesen újat hozzon létre belőlük. Az alkímikusi műhelyből pedig nem hiányozhat az ólomkötény, ami mindentől megvédi viselőjét.

A könyv címe a Monarchia világát idézi úgy, ahogyan a „Monarchiából itt felejtett” állomásépület is. Viszont a grenadírmars itt nem jelenti az e kontextushoz kapcsolódó krumpilis tésztát vagy a gránátosok indulóját. Ételként csak a címadó kispromázában szerepel, ám ott is tejfölös krumpililevesként. Ha tovább keresgélünk e kifejezés után, el kell hagynunk a kulinária világát. A *Pípacs nőtte be a vakvágány közét* című írásban a grenadírmars a tűzoltózenekar által egyszer eljátszott induló. A *Döggútban* pedig tovább gazdagodik e fogalom jelentése, mint elleninduló tűnik fel (*„egyszer csak valóban úgy tűnt, felhangzik az a lány, nyúzott elleninduló, ahogy te mondtad, ellen-Radetzky, amit ti egyszerűen csak grenadírmarsnak neveztetek magatok között...”* 182.). A zenemű a tűzoltózenekar dobjára húzott frissen nyúzott kutyabőr miatt nem lehet igazi induló, ugyanis *„még meleg, lány bőrön képtelenség megadni az indulóhoz a ritmust, egyszerűen nem lehet végigpergetni egy marsot”* (182.).

A még meleg kutyabőr oda nem illő eleme a dobnak. Ilyen dolgokkal gyakran találkozunk a Tolnai-szövegekben, sőt a szereplők, az infaustusok is furcsa, módszeres, különc alakok. Ahogyan az *Áruház-novellákban* az áruház krónikása is elfeledett, korszerűtlen tárgyak után kérdezősködik, ugyanígy akarja a nagyapa megmutatni unokáinak a búzavirágot, amit a gyerekek még sosem láttak, de a hibrid búzában már nincsen búzavirág. A letűnt korok tárgyainak erejéről tanúskodik a *Tetemes lehetett* című rövidpróza, amelyben a szatócsbolt államosítása után egyedül megmaradt kék selymet igazi rituáléval időnként elővették, lemérték, tervezgették, hogy mit készítenek belőle, de végül nem szabdalták szét, mivel egy végben volt a legszebb, csak úgy tudta visszaidézni a múltat.

A múlt visszahozása, sőt még térbeli utazás is fűződik egy másik tárgyhöz, Gerhard Richter Velence-képehez, amely a könyv fedőlapján szerepel. A festmény Berlinből a zentai Tisza-part ezüstolív párjába varázsolta az utószó íróját, összeköti Berlint Zentával, az elbeszélés jelenét a múlttal, az ifjúkorral. Az utószó írója hangsúlyozza, hogy e kép azokhoz a régiókhöz, tiszta és nyers terrénumokhoz röpitette vissza, amelyekhez a kötet kispromázáiban próbált visszatérni. Az Osztrák–Magyar Monarchia és „Nagy-Jugoszlávia” idéződnék fel a *Grenadírmarsban*. Ókanizsa, a Járás, az Adria, Palicsfürdő, Orbánfalva a meghatározó helyszínei a történeteknek, de az utazás is fontos szerepet kap, Berlintől

Japánig sok állomást érint az elbeszélő. Az egyik alkalmi szövegben Kishegyesről, és általában a mikroközösségekről, „fűjésközösségek”-ről olvashatunk: „a semmis dolgok, helyszínek a nulla fokon egy váratlan pillanatban: átfordulnak – és a túloldalon, a negatív oldalon, csodálatos világgént létezni, működni kezdenek” (336.).

Ugyanígy működnek, fordulnak át az írás nulla fokán Tolnai helyszínei. Egyik ilyen csodálatos világa a Járás, amely műveiben folyamatosan visszatér. E különleges helyet a tenger határozza meg, a járásiek mindig nagy izgalommal kérdezik a vízmérőtől, hogy a tenger szintje alatt vagy felett leledzenek-e éppen, olvashatjuk a *Valóságosó* című ciklus egyik írásában. E ciklus a kötet heterogenitásában valamiféle egységet jelent. Mintha egy regény szétszabdalt részleteit, forgácsait olvasnánk, felfedezhetőek bizonyos ok-okozati összefüggések és egyfajta kronológia is. Már a ciklus címe is utal a valóságshow-k világára, de az konkrétan is megjelenik. A hősök a szerbiai Big Brother három szereplőjének halálos kimenetelű autóbalesetéről beszélgetnek. A valóság visszavágott, állapítja meg a hírrel kapcsolatban Kis Hergel, ám Amadeó szerint ez nem a valóság, csupán annak a sója. Ezzel szemben Tolnai hősei a valóság részei, ők nem vétetnek ki saját közegükből, hanem éppen egyszerű hétköznapijaikban leshetjük meg őket, csupán részleteket láthatunk az életükből. Olyan semmis ügyek foglalkoztatják őket, mint egy rejtélyes madárfészek a gangon, egy titokzatos hárfakoncert Palicson, vagy az, milyen tintával vezethették a kivégzési jegyzőkönyveket a hóesésben, milyen színű a víz, miből készül a csiszolópapír. Amikor a Járáson idegen jelenik meg, mindenki figyelme lépteit, próbálják megtudni, kitalálni, ki lehet ő, mi jártaiban van. A rejtélyes idegen megjelenése a nulla misztikumával kapcsolódik össze.

A kötet egy másik vonulatát képezik az irodalmi esteket középpontba állító szövegek. Legyen szó a müncheni közös felolvasásról Apti Bisultanov csecsen költővel, a beszélgetésről Berlinben a SÜDOST nagytermében, a budapesti fellépésről Erdélyi Hermina, Szorcsik Kriszta és Mezei Kinga színésznőkkel, a szerző mindegyikről mint élete legszebb irodalmi estjéről ír. Sőt egy egész könyvet szeretne szentelni ilyen jellegű írásainak. Az irodalmi élet effajta megnyilvánulásai nem jellemző témái a szépirodalomnak, Tolnainál mégsem hatnak furcsán. Nem maga az esemény a legfontosabb, sokkal inkább a készülődés, a gondolatok, motívumok összeszedése. A müncheni est kapcsán a kisebbségi létről, a csecsen kérdésről, valamint a Tolsztoj műveiben megjelenő csalóányokról gondolkodik el a szerző. A berlini esten, amelynek leírása *Életem legszebb irodalmi estje* cím alatt jelent meg, a költő helyett a közönség kapta a főszerepet, a feleség és főleg a nagyra becsült, kifinomult irodalmár, Bora Ćosić. A felolvasó úgy érezte, Berlin a lábai előtt fekszik, ezért jött Berlinbe. A hivatalos részt hajnalig tartó meghitt beszélgetés követte életről, halálról. Itt olvasható a srebrenicai asszony korábban már említett megható visszaemlékezése is, amely méltóképpen koronázza meg a rendkívüli irodalmi estet.

Az *Ómama egy rotterdami gengszterfilmben* prózai párjának szánt *Grenadírmars* olyan sokrétű, gazdag könyv, hogy talán minden rétegét, apró részletét csak *A mestergerenda* című elbeszélés egyik szereplőjének módszerével tudnánk teljes mértékben feltárni, ha a lapokat a szőnyegre szórnánk, megsimogatnánk őket, majd sorba raknánk az összevissza kevert, gyűrött papírokat.

(zEtna, Zenta, 2008)